

УДК 339.137.2:664.34

Матійко О.О., Чорна Т.М.

МІСЦЕ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

У статті наведено результати дослідження сучасних тенденцій в галузі вирощування олійних культур в Україні. Визначено місце зазначеної галузі рослинництва в розвитку світогосподарських зв'язків України та проаналізовано основні ринки збуту вітчизняного насіння соняшника, ріпака та сої.

Ключові слова: конкурентоспроможність, світогосподарські зв'язки, конкурентне середовище, олійні культури, експорт.

Постановка проблеми. Важливою передумовою сталого розвитку агропромислового комплексу України і вирішення багатьох проблем сучасності, є планомірні заходи щодо підвищення економічної ефективності сільського господарства, зокрема збільшення обсягів виробництва насіння олійних культур. Успішне розв'язання цих завдань дозволить покращити соціально-економічний стан України, підвищити дохідність сільськогосподарського виробництва, підсилити конкурентні позиції аграрної продукції як на внутрішньому, так і на світових ринках.

Вирощування олійних культур, є важливою частиною стратегії економічного розвитку України. В останнє десятиліття спостерігається стійка тенденція до розширення посівних площ олійних культур вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами внаслідок підвищення економічної ефективності їх вирощування в порівнянні з іншими культурами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі України на світовому ринку олійних культур присвячено праці таких вчених-економістів як Чіпко Т.О., Олійник Я.Б., Дубель А.В., Одосій О.О., Занько Т.Н., Тимошенко Т.О. та багато інших. Проте ринок є динамічною системою, параметри і межі якої зазнають постійних змін. Тому з метою отримання інформації про останні

зміни в ринкових тенденціях для визначення перспективи їх розвитку необхідно здійснювати нові дослідження ринків.

Метою статті є аналіз показників виробництва та споживання олійних культур в Україні, виявлення основних ринкових тенденцій та вивчення експортного потенціалу зазначених культур.

Виклад основного матеріалу. Для України ринок олійних культур є одним із найбільш перспективних, наша держава входить до числа світових лідерів у виробництві олійної галузі (рис.1).

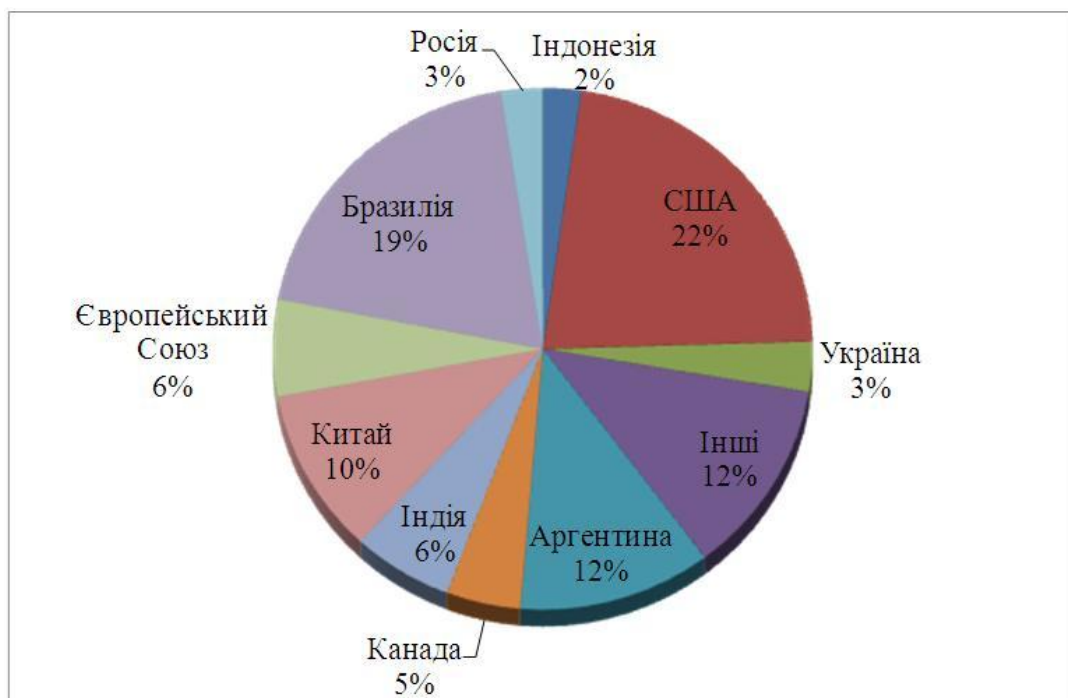

Рис. 1. Рейтинг країн-виробників олійних культур в 2015/2016 МР [1]

Останніми роками вітчизняне виробництво олійних переважно зорієнтоване на соняшник, як основну сировину для промислового виробництва. Також ринково привабливою культурою, на яку постійно зростає попит, є ріпак. Користується попитом серед виробників сільськогосподарської продукції і соя. Слід зазначити, що зазначена тенденція повністю збігається із ситуацією на

світовому ринку олійних культур – лідерами по виробництву тут також виступають соняшник, ріпак та соя (рис. 2).

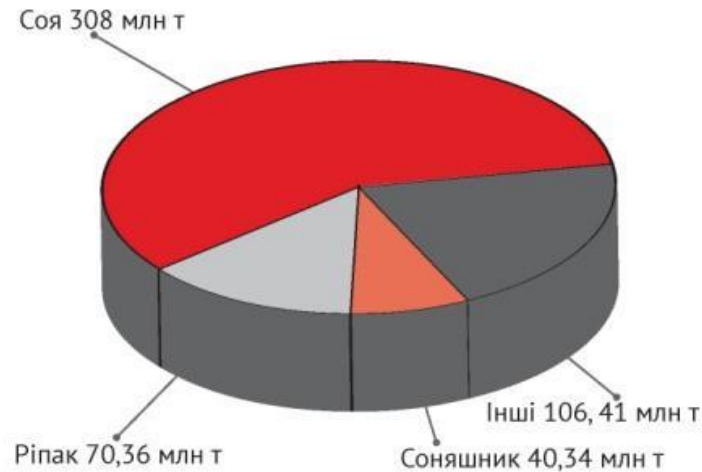

**Рис. 2. Структура світового виробництва олійних 2014-2015 МР
за оцінкою USDA, «Укроліяпром»**

Виробництво зазначених олійних культур належить до основних напрямів діяльності в сільському господарстві України. Підтвердженням цього є значні посівні площі соняшнику, сої та ріпаку (рис. 3), які займають майже 30 % всіх площ, зайнятих в рослинництві. Якщо охарактеризувати динаміку змін посівних площ у 2015 році порівняно з 2014 роком, то слід зазначити, що посівні площі для соняшника у 2015 році зменшилися на 5,5%, для ріпаку зменшення відбулося на 22,4 %, а для сої навпаки площа збільшилася на 18,9 %.

Найбільші площі олійних культур зосереджуються у Кіровоградській (743 тис. га), Запорізькій (568 тис. га), Дніпропетровській (558) та Полтавській (536 тис. га) областях.

Основною олійною культурою на вітчизняному аграрному ринку є соняшник, частка якого в загальному обсязі виробництва олійних культур у середньому за останні три роки становить 67 %. Соняшник – найбільш рентабельний серед інших олійних культур. При цьому в останні роки показники рівня рентабельності вирощування знижуються (з 65 у 2010 р. до 45,5 % у 2012 р.) внаслідок зростання вартості насіння та підвищення культури

землеробства. Конкурентоспроможність українського ріпаку значно підвищилась, що обумовлено зростаючим попитом на світовому ринку на цей продукт.

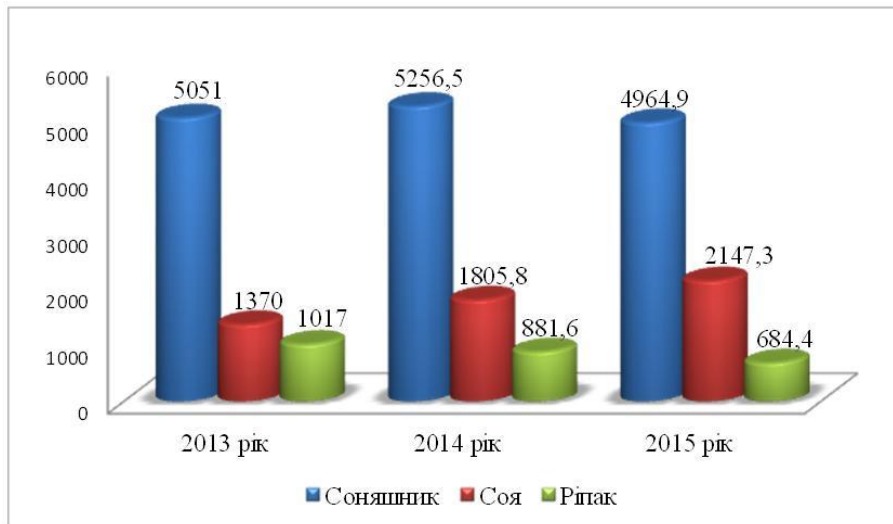

Рис. 3. Посівні площі олійних культур у 2013-2015 рр., тис. га [2]

Зростання виробництва основних олійних культур протягом останніх років зумовлене розвитком переробних потужностей олійної сировини (насамперед соняшнику), а також стабільним попитом з боку європейських покупців на ріпак і сою. Важливою тенденцією розвитку переробних потужностей в Україні є побудова універсальних заводів, які переробляють не тільки соняшник, а й сою та ріпак. Структура площ посіву основних олійних культур зазнає змін: скорочуються площі під ріпаком на користь площ під сою, однак лідерство зберігається за соняшником. Головні переваги соняшнику на аграрному ринку – стабільний високий попит на культуру, високий рівень цін на внутрішньому ринку. Відносна стабільність і незначні коливання ринкової ціни на основні олійні культури протягом року однозначно виступають мотивуючим чинником і надають чіткий сигнал щодо майбутніх перспектив їх вирощування. Попит на соняшник в Україні надалі збільшуватиметься у відповідь на зростання переробних потужностей. Перспектива розширення ринку ріпаку зумовлена

сприятливістю цієї культури до ґрунтів, а також спрямуванням ріпакової олії для виробництва біодизелю. Посіви сої будуть розширюватися за рахунок збільшення їх площі на поливних землях південних регіонів України, в яких сформується «соевий пояс» стабільного виробництва.

Для оцінки конкурентоспроможності України на світовому ринку, як правило, використовують показники експорту, імпорту та показники відносних переваг. З метою аналізу конкурентоспроможності вітчизняних олійних культур нами визначено частку України в світовому виробництві та експорті олійних культур протягом 2013 – 2015 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Місце України на світовому ринку олійних культур [1]

Показники	2013/2014 МР	2014/2015 МР	2015/2016 МР
Виробництво сої (1000 т):			
– в світі	83 115	319 001	320 108
– в Україні	2 774	3 900	3 800
– частка України в світовому виробництві, %	3,34	1,22	1,19
Виробництво насіння соняшника (1000 т):			
– в світі	42 600	39 977	39 652
– в Україні	11 600	10 200	11 000
– частка України в світовому виробництві, %	27,23	25,51	27,27
Виробництво насіння ріпаку (1000 т):			
– в світі	71 958	72 119	67 538
– в Україні	2 352	2 200	1 700
– частка України в світовому виробництві, %	3,27	3,05	2,52
Експорт сої (млн. т.):			
– в світі	112 769	125 962	129 623
– в Україні	1 261	2 422	2 100
– частка України в світовому експорті, %	1,12	1,92	1,62
Експорт насіння соняшника (млн. т):			
– в світі	1 952	1 666	1 289
– в Україні	70	45	50
– частка України в світовому експорті, %	3,59	2,07	3,88
Експорт насіння ріпаку (млн. т):			
– в світі	14 963	14 604	13 180
– в Україні	2 450	2 254	1 400
– частка України в світовому експорті, %	16,37	15,43	10,62

В структурі українського експорту олійних культур у 2015/2016 МР найбільша частка належить насінню ріпаку – 10,62 %, частка насіння соняшника становить 3,88 %, сої – 1,62 %. Така тенденція є результатом підвищення експортної конкурентоспроможності вітчизняного ріпаку. На сьогоднішній день найбільш конкурентоспроможним насінням олійних культур в Україні є саме ріпак.

Ріпак належить до групи рослин, які можуть бути використані для рекультивації радіоактивно забруднених земель. Це є важливим чинником для України, враховуючи наслідки аварії на Чорнобильській АЕС. Характерною особливістю є те, що тільки невелика частина важких металів і радіонуклідів потрапляють в насіння, оскільки майже всі вони накопичуються в стеблах. Стебла з радіоактивними речовинами можуть бути піддані вторинній переробці [3].

Основними ринками збуту вітчизняних олійних культур залишаються такі традиційні країни як Індія (28,6% від обсягу вітчизняного експорту), Єгипет (13,4%), Туреччина (9,5%), Іран (4,9%) (табл. 2). Варто відзначити істотне зростання обсягу поставок у Китай. Це, в першу чергу, пов'язано з інтенсифікацією двосторонніх відносин упродовж останніх років та гармонізацією стандартів якості в зовнішній торгівлі видами продукції агропромислового комплексу.

В різні роки спостерігаються значні коливання в експорті українських олійних культур. Цей фактор не може бути позитивним, оскільки свідчить про те, що Україна не має постійного сегмента на світовому ринку, конкурентоспроможність продукції, в основному, перебуває під впливом цін і залежить від зовнішніх ринків.

Таблиця 2

Країни експорту олійних культур з України у 2015 році [2]

Найменування Країна	Кількість, кг	Вартість, тис. дол. США	Кількість, кг	Вартість, тис. дол. США	Кількість, кг	Вартість, тис. дол. США
	Насіння соняшнику		Насіння ріпаку		Сосві боби	
1	2	3	4	5	6	7
I. Країни СНД	5445980,2	2341,2	13,0	0,0	30236746,0	10959,7
Азербайджан	2398550,0	623,5			12384410,0	4320,5
Білорусь	449436,0	211,9	13,0	0,0	10443156,0	3838,2
Казахстан	18896,6	131,1	–	–	60000,0	37,1
Молдова	2518097,6	1348,9	–	–	5666330,0	2084,9
Туркменістан	21000,0	11,7	–	–	661600,0	223,3
Узбекистан	40000,0	14,1	–	–	1021250,0	455,7
II. Інші країни світу	42199162,1	18525,0	1424082114,0	566010,3	2168721605,5	794433,5
Європа	36274300,5	15226,0	1129948153	450725,0	340453283	125417,6
Австрія	269,0	0,7	394224,0	205,0	2011410,0	1065,2
Бельгія	1908760,0	798,3	255120634	101583,2	–	–
Болгарія	2193250,0	859,4	4567760,0	1727,0	22000,0	5,5
Боснія і Герцеговина	36000,0	11,9	–	–	–	–
Велика Британія	–	–	–	–	2900788,0	1137,5
Греція	–	–	–	–	85616580,0	31246,3
Данія	–	–	465790,0	262,0	–	–
Естонія	390210,0	135,3	518180,0	278,0	–	–
Іспанія			48392,0	20,3	66277225,0	23543,1
Італія	106300,0	38,5	–	–	61837630,0	23041,4
Латвія	62030,0	22,0	–	–	–	–
Литва	17000,0	8,0	–	–	10742390,0	3985,9
Нідерланди	3523971,0	1547,7	96088379	37840,6	7123191,0	3045,0
Німеччина	6917236,0	3112,9	1636400,0	928,4	2520590,0	1585,9
Польща	2446815,0	767,3	69445273	28072,4	54911654,0	19653,5
Португалія	16712353,0	6701,7	252792420	101303,4	–	–
Румунія	881500,0	374,0	610000,0	391,8	31990775,0	11927,1
Угорщина	1016061,0	634,3	–	–	14104330,0	5013,9
Словаччина	–	–	–	–	22000,0	10,6
Франція	17725,5	199,9	448172512	178078,4	–	–
Чехія	–	–	88180,0	34,5	372720,0	156,6
Швеція	44820,0	14,5	–	–	–	–

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7
Азія	5582931,3	3154,3	289339655	113293,0	1701617860	623698,9
Афганістан	–	–	–	–	202551,0	73,7
Бангладеш	–	–	38262235	14585,7	–	–
В'єтнам	9000,0	5,7	553050,0	166,4	–	–
Грузія	1176838,9	1353,7	–	–	13565140,0	4989,9
Ізраїль	39500,0	11,4	25872365	10277,9	85571178,0	30442,9
Індія	–	–	4847870,0	1498,9	1145145,0	383,7
Непал	–	–	19562108	7815,4	–	–
Ірак	881275,0	300,2	–	–	–	–
Іран	540000,0	210,3	–	–	414606904	156735,4
Кіпр	1000,0	0,9	–	–	–	–
Китай	–	–	–	–	1435750,0	508,5
Корея	–	–	–	–	1435870,0	493,2
Ліван	859010,0	313,9	–	–	91664691,0	32526,0
Малайзія	–	–	–	–	1177230,0	450,4
Непал	–	–	–	–	386130,0	138,8
ОАЕ	6250,0	2,1	58471907	22965,5	46400,0	13,3
Сінгапур	17500,0	6,1	–	–	–	–
Сирія	104200,0	43,8	–	–	37117926,0	14256,2
Туреччина	1903357,4	886,6	–	–	1051753881	382049,2
Шрі-Ланка	6000,0	3,8	–	–	1229060,0	477,1
Японія	39000,0	15,7	–	–	280004,5	160,5
Африка	221248,0	73,4	4794306,0	1992,3	126650462	45317,0
Алжир	–	–	186100,0	70,3	–	–
Єгипет	78529,0	23,9	–	–	104602572	37408,9
Лівія	39094,0	15,6	4608206,0	1922,0	–	–
Туніс	103625,0	33,9	–	–	22047890,0	7908,1
Туреччина	–	–	5268640,0	2145,3	–	–
Пакистан	–	–	136501480	53837,9	–	–
Америка	120652,4	70,9	–	–	–	–
Канада	14525,0	17,1	–	–	–	–
США	106125,0	53,8	–	–	–	–
Чілі	2,4	0,0	–	–	–	–

Висновки. Отже, спираючись на результати проведеного дослідження можемо зробити висновок, що необхідно запровадити таку стратегію для сектора олійних культур, як підтримка існуючих позицій і підвищення конкурентоспроможності за рахунок інтенсифікації виробництва. Інтенсифікація може бути забезпечена за рахунок реалізації технологій і модернізації основних фондів в галузі, що дозволить підвищити врожайність і якість олійних культур та знизити собівартість продукції. Тому, щоб розвивати свій конкурентний потенціал, Україна повинна використовувати три основні переваги, які відрізняють її в порівнянні з аналогічними країнами: великий розмір внутрішнього ринку, відносно високий рівень освіти робочої сили і високий потенціал для інновацій.

Список використаних джерел:

1. Agrocharts. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agrochart.com/uk/usda/section/17/oliini/>
2. Державна служба статистики України. Статистична інформація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Дубель А.В. Особливості та економічна ефективність вирощування ріпаку / А.В. Дубель // Інноваційна економіка. – 2013. – №14. – С. 88.